

FONT IN TYPEFACE ALI ZAKAJ SMO SFONTANI?

Lahko bi sicer dejali, da je popolnoma jasno, kaj je *font* in kaj je vrsta pisave (*typeface*). Nikakor nista sopomenki. Kljub temu se danes pogosto tako uporabljata. Seveda, če gledamo širše. Če pa se omejimo samo na Slovenijo, bo slika slabša. Navadno se sliši napačna uporaba *fonta* – kot sopomenka oziroma še huje; *fontu* so Slovenci dodali tretji pomen – velikost črk, na primer font 12 (!).

Anglosaško besedo *font* so slovenski grafičarji poznali že pri ulivanju svinčenih črk. Z uveljavitvijo fotostavnih naprav pa so to besedo začeli pogosteje uporabljati namesto izraza *vrsta pisave*. Pri kodiranju besedila za fotostavljenje črka F (okrajšava za *font*) pomeni vrsto pisave. Enako (napačno) je uporabnikom računalniških programov ponujena možnost izbora pisave (*typeface*) – z opcijo *font*.

Pri razlagi »osnovnega« pomena *fonta* so številni avtorji enotni. Pri razlagi današnjega pomena te besede ali razlagi odnosa do vrste pisave (*typeface*) pa pogosto naltimo na posplošitve, včasih na nenavadne in napačne trditve.

Večkrat je bilo omenjeno, da smo bili v preteklosti Slovenci navezani na nemško govorno območje in smo s tem prevzeli tudi njihove strokovne izraze. Tako smo prevzeli izraz pisava (*schrift*), ki ga Nemci uporabljajo za rokopisne pisave, na primer: rustikalna kapitala, uncialna pisava, karolina idr., in tudi za vrste pisav, ki so bile z izumom tiska upora-

bljene na premičnih črkah ali pa so danes digitalizirane, na primer: garamond, times, walbaum, futura, univers ipd. Prav tako uporabljajo ta izraz za posamezne skupine pisav, na primer: beneške renesančne pisave, klasicistične pisave, linearne pisave ipd. Na drugi strani je na anglosaškem govornem območju veliko več različnih izrazov, na primer: *lettering* za rokopisne pisave, *typeface family* ali *family* za družino pisave, *typeface* ali *face* za vrsto pisave, *font* za nabor znakov določene velikosti posamezne različice kakšne vrste pisave (svinčene črke) ali za digitalizirano kodo, ki definira kako različico vrste pisave (digitalizirane črke).¹

Zaradi strokovne navezanosti na nemški jezik v starejši slovenski literaturi ni zaslediti zapisa *font*. Miroslav Ambrožič² (1937) govori samo o različnih vrstah ene tipografske pisave, torej o različicah pisave, ki so tudi slikovno prikazane. V knjigi Otmarja Mihaleka³ (1946) so prikazane različne vrste črk po stopnjah oziroma velikostih. Lahko rečemo, da je prikazal *fonte* posameznih vrst pisav. Maks Blejec⁴ (1957) tipografske pisave deli v: stopnje ali velikosti, garniture, družine in skupine ali črkovne sloge. V poglavju Črkovni razdelilnik nam da navodila, kako naj naročamo pisave v črkolivnicah. Poda razdelitev nabora znakov in njihovo priporočljivo naročilno količino, vendar ne v številu posameznih znakov, temveč njihovo težo v kilogramih. Blejčev čr-

kovni razdelilnik je anglosaški *font*. Jože Paradiž⁵ (1971) poda enako razdelitev pisav kot Blejec, saj je besedišče (vendar bistveno skrajšano) povzel po njem. Žal pa ne govori ne o *črkovnem razdelilniku* ne o *fontu*.

V novejši literaturi, ki je prevedena, zasledimo uporabo izraza *font*. Vilko Žiljak⁶ pove samo, da so besedo *font* grafičarji uporabljali za oznako vrste pisave pri ulivanju svinčenih črk in kljub temu, da črk v fotostavku ne ulivamo več, ostaja še naprej v uporabi. Hrvaški avtor v novejši knjigi⁷ pomanjkljivo razloži, kaj je *font*: osnova, iz katere so izvedene črke, ki imajo skupne značilnosti. Sicer dodaja, da se ta beseda ne uporablja v vseh primerih na enako. Nekje, na primer v programih, kjer so pisave zapisane bitno, je to skupina črkovnih znakov ene velikosti in ene različice vrste pisave, drugje pa naj bi pravzaprav predstavljal družino pisav: *font* je skupina črkovnih znakov, ki se razlikujejo samo v razmerju potez, kar je napačna trditev.

Roger C. Parker⁸ *font* razloži kot: nabor znakov določene pisave, teže, sloga – torej različice – in velikosti. Na žalost poda enako definicijo za pisavo. V Leksikonu računalništva in informatike⁹ je *font* preveden v pisavo. Njegova definicija je verjetno v originalu pravilna kakor tudi razlaga vrste pisave, v slovenskem prevodu pa nista več: vrsta pisave (*typeface*) je prevedena v *tipografijo*. To pa je vendar veda o oblikovanju črk, pisav, besedila.

Zaradi določene navezanosti v preteklosti na zagrebško grafično fakulteto (edina tovrstna izobraževalna ustanova v nekdanji Jugoslaviji) podajam še prevod izrazov Franja Mesarosa¹⁰: *font* je prevedel v pisavo, *typeface* pa kot tipografsko pisavo.

V nemški literaturi je uporaba izraza *font* rezervirana za osnovni, tehnični pomen, včasih je tudi razložen (napačno) kot sopomenka za vrsto pisave (*typeface*). Jürgen Gulbins in Christine Kahrman¹¹ pravita sicer, da je lahko sopomenka, vendar dodajata, da je pravilneje uporabljati vrsto pisave (*schriftenchnitt*). Navajata tudi nenavadno razlago: »v namiznem založništvu (DTP) *font* predstavlja družino pisav, vendar je bolj pravilno, če rečemo, da predstavlja posamezno različico pisave«. Slednje je tudi resnično. Helmut Kipphan¹² je natančen (razen v uvodnem delu) in uporablja vrsto pisave v vizualnem, oblikovnem smislu, izraz *font* pa je omejen izključno na tehnični pomen – različni zapisi pisav (na primer bitni, vektorski). Švicarski avtor Ralf Turtschi¹³ sicer napačno ali pa vsaj preveč splošno navaja, da je *font* angleški izraz za vrsto pisave (*schriftenchnitt*). Pri prikazu nabora znakov (kakega *fonta*) pa govori o pisavi.

Pri večini anglosaških avtorjev je natančno definiran osnovni pomen izraza *font*. Pri nekaterih nastane zmeda, ko govorijo o sodobnem, računalniškem pomenu. Pogosta je tudi razlaga, da sta danes *font* in vrsta pisave sopomenki. Nasprotno temu sta Ro-

oglas ALPE PAPIR

bert Bringhurst¹⁴ in James Felici¹⁵ natančna v razločevanju vrste pisave in *fonta*. Hkrati podata razlago *fonta* v obdobju digitalizacije – nabor znakov samih (še vedno) in digitalna kodirana informacija, ki definira njihovo obliko (tisto, kar vidimo). Alastair Campbell¹⁶ in tudi Felici¹⁵ ob formulaciji *fonta* podajata razlago o njihovih zapisih (na primer bitni, vektorski). Peter H. Collin¹⁷ in Ruari McLean¹⁸ nam postržeta samo s prvotnim pomenom *fonta*. Nikakor pa ne navajata, da bi bil sopomenka za vrsto pisave. V *Type Terminology in the Desktop*¹⁹ beremo o današnji napadni uporabi – da je na računalnikih *font* zamenjal vrsto pisave, ni pa podana nobena sodobna definicija. V tipografskem slovarju²⁰, ki je na spletni strani podjetja Adobe, naletimo na novo sopomenko: *font* in *face*. *Face* je navadno okrajšava za *typeface*. Slednji izraz je naveden ločeno in ima pripadajočo uveljavljeno definicijo za vrsto pisave (*typeface*).

Pod geslom *font* najdemo prej omenjeno sopomenko, pri čemer navajajo, da naj bi bil *face* bolj pravilen kot *font*. Nato je to geslo razloženo z različico pisave (kar pa je sicer v anglosaški literaturi označeno s *style* in ne s *face*). Enako razlago, da se danes *font* uporablja za različico pisave, navajata tudi Phil Baines in Andrew Haslam²¹, ki hkrati navajata, da se danes *font* uporablja kot sopomenka za vrsto pisave. Poleg tega dodajata, da se od konca 19. stoletja izraz vrsta pisave (*typeface*) nanaša na niz sorodnih pisav. To bi sicer pomenilo, da je vrsta pisave zamenjala vlogo družine pisav. In če smo natančni, različica ni vrsta pisave. Izdaje založbe Pira so razočarale (morda pričakovano, saj je tipografija edino grafično področje, za katero niso specializirani): Hugh Speirs²² poda razlago o pisavi (različicah, vrstah, družinah), za *font* navede, da je to nabor znakov, ki imajo enake oblikovne značilnosti. Hkrati pa doda, da

se včasih *font* uporablja v pomenu vrste pisave, vendar ne poda nobene razlage, na primer kdaj ali zakaj. V slovarju Michaela Bernarda in Johna Peacocka²³ najdemo nenavadno definicijo za vrsto pisave, ki je v popolnem nasprotju z definicijo *fonta*, navedeno nekaj strani prej. Tokrat (pri razlagi vrste pisave) beremo, da naj bi bila danes to sopomenka *fonta*, v zgodovinskem pomenu pa naj bi več vrst pisave bilo združenih v *font*. (!) No, to je res nerazumljivo in daleč od resnice. V naslednji knjigi, ki jo je uredil Michael Bernard²⁴, najdemo v slovarskem delu enako definicijo kot v prej omenjenem slovarju, dodana je še kazalka na geslo *unicode*. Lahko sklepamo, da je *font* obravnavan tehnično, ne oblikovno. V poglavju o tipografiji pa je podan njegov prvotni, zgodovinski pomen ter razlaga, da se je ta pomen v današnjem obdobju spremenil in je pogosto kar sinonim za vrsto pisave. Prav tako ugledna, a ameriška založba GATF nas malo bolj zadovolji, vendar nikakor ne v celoti: Frank J. in Richard M. Romano²⁵ v zgodovinskem razvoju zapišeta, da je v terminologiji namiznega založništva *font* sopomenka vrste pisave. V enciklopedičnem delu pa je razloženo, da je *font* del vrste pisave in je natančno definiran z različico in velikostjo. Anthony Faiola²⁶ prav tako navaja, da je *font* v današnjem namiznem založništvu (DTP) izgubil svoj izvorni pomen, in dodaja, da kljub temu pravzaprav še vedno pomeni isto: eno velikost različice določene vrste pisave.

britanski angleščini) – izgovorjava je enaka²⁸ – izhajata iz besede *found*, ki je izpeljana iz *typefoundry* – črkolivnica. Frank J. in Richard M. Romano²⁵ sta še natančnejša in za izvorno besedo postavljata latinsko *funditus* oziroma verbalno popačenko *fundere*, kar pomeni ulivanje. Vilko Žiljak⁷ ima nenavadno razlago o izvoru besede, in sicer kar v francoski besedi *fontaine*, ki pomeni izvor, izvir oziroma fontana.

V 16. stoletju (ne pa prej) je bil *font* viden kot zaključena celota kake oblikovne zasnove.²⁷ Zato vedno zasledimo pri zapisu kakšne pisave najprej ime velikosti pisave (na primer *petit*, *cicero* ipd.) in nato ime črkorezca ali ime lastnika tiskarske delavnice, kjer je črkorezec delal. Kar je razumljivo, saj je bilo za vsako stopnjo oziroma velikost vrste pisave treba vrezati posebne patrice. Tudi ni nujno, da je bila vrsta pisave izdelana v več različnih velikostih; lahko je obstajala v eni sami. Ali pa so kasneje, tudi čez več let, izdelali dodatne velikosti pisave. Na slikah 1a–1d so prikazane različne velikosti pisav enega črkorezca. Te naj bi se razlikovale samo po velikosti, oblikovno pa naj bi bile enake. Vendar vidimo, da to ni tako.

Pozneje, ko je koncept vrste pisave (*typeface*) postal večji, obsežnejši¹ – nastale so dodatne različice pisave: kurzivne, kapitelke, krepke, svetle idr., dobi *font* »tisti« osnovni tehnični pomen, o katerem govorimo danes. Mnogo pozneje (okrog leta 1900), ko je postalo število različnih vrst pisav večje, so pisave dobile posebna imena. To pa zato, da se jih je lažje razlikovalo in predvsem lažje prodajalo. Za pisave, ki so bile široko uporabljane, se je na podlagi imena pisave vedelo, kakšne oblikovne značilnosti ima. Fred Smeijers²⁷ pravi, da je



Slika 1. Različne velikosti renesančne pisave črkorezca Pierra Haultina, ki jih je za tisk knjig uporabljal Christophe Plantin; 16. stoletje. Prikazane posamezne črke vseh pisav so fotografsko povečane na enotno velikost. Vidimo, da se pisave razlikujejo v: razmerju višin srednjega in spodnjega črkovnega pasu, širini in oblikovni zasnovi črkovnih podob. Oznake pomenijo: pisava velikosti nonpareil (6 enot) a, pisava velikosti kolonel (7 enot) b, pisava velikosti garmond (10 enot) c, pisava velikosti medija (14 enot) d.

Osnovni pomen *fonta*

Fred Smeijers²⁷ in Alastair Campbell¹⁶ pravita, da *font* (v ameriški angleščini) ali *font* (v

the font:

```

%%BeginFont: NewCenturySchibk-Roman
%%PS-AdobeFont-1 0: NewCenturySchibk-Roman 001.005
%%CreationDate: Mon Oct 9 02:46:45 1989
%%VMUsage: 36753 47645
%% New Century Schoolbook is a trademark of Linotype AG and/or
its subsidiaries
11 dict begin
/FontInfo 10 dict dup begin
/version (001.005) readonly def
/FullName (New Century Schoolbook Roman) readonly def
/FamilyName (New Century Schoolbook) readonly def
/Weight (Roman) readonly def
/ItalicAngle 0 def
/IsFixedPitch false def
/UnderlinePosition -103 def
/UnderlineThickness 61 def
end readonly def
/FontName /NewCenturySchibk-Roman def
/Encoding StandardEncoding def
/PaintType 0 def
/FontType 1 def
/FontMatrix [0 0 0 1 0 0 0 0 0 0] readonly def
/UniqueID 25860 def
/FontBBox [-217 -215 1000 980]readonly def
currentdict end
currentfile eexec
3DB37459ED4853F7C6AA94FF5891FE1E1D59699A3BE04812F457A1
F33EC533C1AA4D40B373E6562E950CACA6A0D2CE2C9A63CC95759B
5DCC4917754F1C852F9902918...

```

A

the typeface:

B

New
Century
Schoolbook
abcdefghijklmnop
ABCDEFGFG
123456789
!@#\$%&?*

Slika 3. Prikazana je razlika med *fontom* in vrsto pisave. Levo (a) je del zapisa *fonta*, ki je nujno potreben, da vrsto pisave (b) sploh vidimo oziroma jo lahko uporabljamo.

ce za formiranje znakov in danes računalniško kodo.¹⁵ Skratka nekaj, kar omogoči, da vidimo ali uporabimo vrsto pisave (*typeface*). Na slikah 3a in 3b je prikazan manjši del *fonta*, ki definira kakšno vrsto pisave oziroma natančneje eno od njenih različic, in vizualizacija te pisave (kot je sicer bila oblikovana). Torej, v obdobju digitalizirane črke *font* predstavlja nabor znakov ter njihovo digitalizirano kodo, s katero sta definirani oblika in velikost posameznih znakov.^{12, 14, 15} Vemo, da so pisave oziroma *fonti* lahko zapisani v bitni ali vektorski obliki. V zadnjem obdobju imajo prednost pisave, ki so definirane vektorsko oziroma obrišno.

Font ali črkovni razdelilnik

Na strokovnem terminološkem področju je v Sloveniji nemalo težav. Ene so posledica hitrega posodabljanja in spreminjanja tehnologije, ki pa ji s primernim izrazjem ni sledeno. Druge težave pa so posledica nepoznavanja uveljavljenega izrazoslovja. Obenem vidimo, da v raznovrstnosti izrazov naš jezik ni bogat.

Petra Černe Oven je predlagala uporabo izraza črkovna vrsta namesto pisave, kadar govorimo o

različicah pisave (na primer garamond polkrepka), vrstah pisav (na primer garamond) in skupinah pisav (na primer francoske renesančne pisave). Predlog je zagovarjala z razlago, da je izraz pisava omejen na rokopisno pisanje in pisave, ki s tem nastanejo. Poleg tega se ji je zdela smiselna vpeljava novega izraza tudi zato, ker se danes v Sloveniji vse pogosto napačno uporablja izraz tipografija – namesto vrste pisave.¹

Kako pa narediti razlikovanje med pisavo v oblikovnem pomenu (*typeface*) in pisavo v tehničnem pomenu (*font*)? Ker v preteklosti nemško izrazoslovje tega ni definiralo, smo tudi mi danes brez ustreznega slovenskega izraza. Če smo natančni, je – v obdobju *fonta* iz svinčeve zlitine – izraz obstajal. Vendar je bil ta, z uvedbo fotostavnih naprav, zamenjan z anglosaškim izrazom. Predvidevam, da danes le še redki, če sploh, poznajo »slovenski font« – črkovni razdelilnik⁴. Zaradi vsesplošne uporabe anglosaškega izraza bi bilo nesmiselno vpeljevati starejši, čeprav slovenski izraz. Lahko bi tudi razpravljali, ali razdelilnik pomensko predstavlja sodobni *font*. No, enako vprašanje bi si lahko zastavili za anglosaško besedo *font*, ki

izvira iz ulivanja. Verjetno bi bil razdelilnik v prednosti pred ulivanjem.

Smiselno je, da v tem primeru pretehta široka uporabnost. Torej, *font* – a le v tehničnem pomenu. V oblikovnem je to *vrsta pisave* oziroma *črkovna vrsta (typeface)*.

Klementina MOŽINA

LITERATURA IN VIRI

- Možina, K., **Knjižna tipografija**. Ljubljana: Filozofska fakulteta in Naravoslovnotehniška fakulteta, 2003
- Ambrožič, M., **Tiskarstvo**. Ljubljana: Samozaložba, 1937
- Mihalek, O., **Stavec in njegovo delo**. Ljubljana: Prosvetni odsek zveznega tajništva grafične industrije, 1946
- Blejec, M., **Priročnik za ročne stavce**. Ljubljana: Združenje grafičnih podjetij Jugoslavije, sekcija za LRS, 1957
- Paradiž, J., **Ročni stavec, 1. del**. Ljubljana: Šolski center tiska in papirja, 1971
- Žiljak, V., **Računalniški fotostavek**. Ljubljana: PIS tiska in papirja, 1988
- Žiljak, V., **Stolno izdavaštvo: obrada teksta i slike računalom**. Zagreb: Društvo za razvoj informacijske pismenosti, 1989
- Parker, R. C., **Grafično oblikovanje**. Ljubljana: Pasadena, 1997
- Leksikon računalništva in informatike**. Ljubljana: Pasadena, 2002
- Mesaroš, F., **Grafička enciklopedija**. Zagreb: Tehnička knjiga, 1971
- Gulbins, J., Kahrman, C., **Mut zur Typographie**. Berlin: Springer, 2000
- Kipphan, H., **Handbook of Print Media**. Berlin: Springer, 2001
- Turtschi, R., **Praktische Typografie**. Zürich: Niggli, 1994
- Bringinghurst, R., **The Elements of Typographic Style**. Vancouver: Hartley & Marks Publishers, 1997
- Felici, J., **The Complete Manual of Typography**. Berkeley: Adobe, 2003
- Campbell, A., **The Designer's Lexikon**. London: Cassell & Co., 2000
- Collin, P. H., **Dictionary of printing & publishing**. Middlesex: Peter Collin Publishing, 1997
- McLean, R., **Typography**. London: Thames and Hudson, 1996
- Type Terminology in the Desktop**. Richardson: Altsys Corporation, 1991
- A glossary of typographic terms**. <<http://www.adobe.com/type/topics/glossary/>>, 23. 7. 2004.
- Baines, P., Haslam, A., **Type & Typography**. London: Laurence King Publishing, 2002
- Speirs, H., **Introduction to prepress**. Leatherhead: Pira, 2003
- Barnard, M., Peacock, J., **Dictionary of Printing and Publishing**. Leatherhead: Pira, 2000
- Bernard, M., ured., **The Print and Production Manual**. Leatherhead: Pira, 2000
- Romano, F. J., Romano, R. M., **The GATF Encyclopedia of Graphic Communications**. Upper Saddle River: GATF, 1998
- Faiola, A., **Typography Primer**. GATF: Pittsburgh, 2000
- Smeijers, F., **Counterpunch**. London: Hyphen Press, 1996
- Gaskell, P., **A New Introduction to Bibliography**. Oxford: Oxford University Press, 1985
- Chappell, W., Bringinghurst, R., **A Short History of the Printed Word**. Vancouver: Hartley & Marks Publishers, 1999